

BARBAROS HAYREDDİN PAŞA GAZAVATNAMESİ ÜZERİNDE YENİ BİR ARAŞTIRMA

FAHİR İZ

Sayın Agâh Sırrı Levend, 1956'da, Türk Tarih Kurumu yayınları arasında çıkan değerli yapıtında, Suzi Çelebi'nin *Mihaloğlu Ali Bey Gazavatnamesi*'ni, hem çevriyazı hem de tıpkıbasım olarak yayımlarken Türk edebiyatındaki gazavatnameleri ilk kez topluca ele almış ve Türkiye kitaphıkları ile yabancı kitaphıkların kataloglarını tarayarak, tespit ettiği 250 kadar gazavatnamenin ayrıntılı listesini bilim dünyasına sunmuştu¹. Sayın yazar yapıtında *Hayreddin Paşa Gazavatnamesi*'nin "Barbaros ile Oruç Reis'in gazaları hakkında Kanunî'nin emriyle yazılan bir eser" olduğunu andıktan sonra yazmanın İstanbul Üniversitesi Kitaplığı ile British Museum ve Vatikan nüshalarını kaydediyor. Ayrıca bu gazavatnamenin manzum nüshalarına da değiniyor². Gerek Prof. Halil İnalçık gerek Prof. V. L. Ménage, Osmanlı tarihçiliğinin başlangıcını incelerken gazavatnameler üzerinde durmuşlardı³. Prof. A. Bombaci, Türk edebiyatı üzerindeki yapıtının ikinci baskısında gazavatnamelerin önemini belirtmişti⁴. Ben de, eski düzyazı örneklerini kapsayan yapıtımda, gazavatnamelerin edebî değerini göz önünde tutarak, türlü gazavatnamelerden örnekler vermiş ve bu arada *Hayreddin Paşa Gazavatnamesi*'nin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Vatikan nüshalarına dayanarak, on sayfalık bir metin yayımlamıştım⁵.

İşlediği konu, kapsadığı olaylar ve yazıldığı dil ve üslup bakımlarından bütün gazavatnameler içinde şüphesiz en önemlisi, en ilginç olan *Hayreddin Paşa Gazavatnamesi*, Joseph von Hammer'den bu yana, bütün araştırmacılarca Barbaros'un hayatı ve seferleri için başlıca kaynak sayılmış ve yapıt-

¹ Agâh Sırrı Levend, *Gazavat-nameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnamesi*, Ankara 1956.

² Agâh Sırrı Levend, a.e., s. 70-76.

³ Bernard Lewis ve M. Holt (yay.) *Historians of the Middle East*, Londra 1962, s. 152-167 ve 168-179.

⁴ Alessio Bombaci, *La letteratura turca*, Milano 1969.

⁵ Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, İstanbul 1964, s. 550-560.

tan büyük ölçüde yararlanılmıştır. Aslı düzyazı ile olan bu gazavatnamenin bir de manzum nüshası olduktan başka, Barbaros'un savaşlarını anlatan başka tarihî-destanî yapıtlar da vardır. Tarihçi von Hammer, özel kitaplığında bulunan, sonradan Viyana Millî Kitaphına geçen yazmalar arasındaki *Hayreddin Paşa Gazavatnamesi*'nden söz ederken, bu yapıtın yazarı olarak Sinan Çavuş'u veriyor⁶. Kitabın türlü nüshalarında "Seyyid Murad", "Muradi" adları geçtiği halde, son yıllara kadar birçok katalog yazarları ve araştırmacılar, von Hammer'in bu kaydını tekrarlamışlardır⁷. Prof. Enver Ziya Karal, *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı "Barbaros Hayreddin Paşa" makalesinin bibliyografyasında, *Gazavat*'ın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 2639 sayılı nüshasında metin içinde "telif-i Seyyid Murad" ibaresine rastlandığını belirtmiştir⁸. Gazavatname yazarının Muradi mahlasını kullanan Seyyid Murad olduğunu kesin olarak ortaya çıkaran Prof. Hüseyin Yurdaydın'dır. 1963'te *Belleten*'de çıkan bir araştırmasında Prof. Yurdaydın *Hayreddin Gazavatnamesi* ile Seyyid Murad'ın bilinen öbür eserlerini toplu olarak incelemiştir⁹. Gerçi bu yazıdan önce E. Blochet katalogunda gazavatnamenin yazarı olarak Seyyid Murad'ı göstermiş¹⁰, L. Forrer de hem düzyazı hem de manzum Hayreddin Paşa *Gazavatname*'lerinin Seyyid Murad'ın yapıtı olduğunu kaydetmişlerse de kanıtlar üzerinde durmamışlardır¹¹. Barbara Flemming ise 1968'de yayımladığı katalogda kesin olarak Seyid Muradi adını vermiştir¹². Hüseyin Yurdaydın, daha önceki bir araştırmasında, *Kitab-ı Bahriye*'nin yazarının da Piri Reis değil yine bu Seyyid Murad (Muradi) olduğunu ileri sürmüştü¹³.

⁶ Joseph von Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Peşte 1828, cilt III, s. VIII.

⁷ a) Franz Baninger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927, s. 78.

b) G. Flügel, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, Viyana 1866, s. 226-228.

c) C. Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, Londra 1888, s. 60-61.

ç) Ettore Rossi, *Elenco dei manoscritti turchi della Biblioteca Vaticana*, Vatican, 1953, s. 327.

⁸ Enver Ziya Karal, "Barbaros Hayreddin Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, 1949.

⁹ Hüseyin Yurdaydın, "Muradi ve Eserleri", *Belleten*, cilt 27, Sayı 107, s. 453-466.

¹⁰ E. Blochet, *Catalogue des manuscrits turcs de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1932, cilt I. s. 379.

¹¹ L. Forrer, *Handschriften osmanischer Historiker in Istanbul*, *Der Islam*, XXVI, 1940, s. 173-220.

¹² B. Flemming, *Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland*, XIII, 1. *Türkische Handschriften 1*, Wiesbaden 1968, s. 117-118.

¹³ Hüseyin Yurdaydın, "Kitab-ı Bahriye'nin Telifi Meselesi", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, X, Ankara 1952, s. 143-146.

Genel olarak XVI. yüzyıl yazarı Seyyid Murad ya da Muradi, özel olarak da *Hayreddin Paşa Gazavatnamesi* ile ilgili daha pek çok sorun çözüm beklemektedir: *Gazavatname*'nin dünyada kaç nüshası var? En eski ve en güvenilir olanları hangileridir? Bunların hepsi aynı yapıtın türlü nüshaları mıdır? Manzum *Gazavatname*'nin ve Muradi'nin aynı konudaki başka yapıtlarının bu *Gazavatname* ile ilgisi nedir? *Gazavatname*'nin Arapça, İspanyolca, İtalyanca, Fransızca çevirileri hangi nüshalara dayalıdır ve değerleri nedir? Ayrıca Arapça bir gazavatname var mıdır? Son yüzyıl içinde Barbaros Hayreddin Paşa üzerinde, türlü dillerde, yazılan yapıtlar bunlardan hangisinden yararlanmıştı?

İşte bu yazıya konu olan yeni araştırma bu sorulara cevap veriyor.

1965 yılı sonunda Napoli Üniversitesinde "Gazavat-ı Hayreddin Paşa" üzerinde bir doktorluk tezi vermiş olan genç İtalyan türkoloğu Dr. Aldo Gallotta araştırmasının esaslarını 1970'te aynı üniversitenin Doğu Araştırmaları Enstitüsüne bağlı Centro di Studi Magrebini yayınları arasında bilim dünyasına sunmuştur¹⁴.

Araştırmacılarımızın yararlanabilmesi için bir an önce Türkçeye çevrilmesini dilediğim bu 82 sayfalık değerli girişin şimdilik sonuçlarını vermekle yetineceğim:

- 1- Seyyid Murad'ın *Fetihname-i Hayreddin Paşa* adlı yapıtı, Fr. Babinger'in ve onu izleyen araştırmacıların ileri sürdükleri gibi, manzum *Gazavatname*'nin aynı ya da onun bir özeti değildir. Başlı başına ayrı bir yapıttır.
- 2- İlk kez Necip Âsım tarafından 1911'de tanıtılan manzum *Gazavatname*¹⁵, kısa bir giriş dışında, dört bölümdür. 110 "bab"a ayrılmış olan birinci bölüm Barbaros'un doğumundan 1537 yılına kadar olan olayları kapsar. Buraya kadar yapıt düzyazı *Gazavatname*'yi olduğu gibi izler. İkinci ve üçüncü bölümler *Fetihname-i Hayreddin Paşa* ile aynı yazarın *Feth-i Kal'e-i Nova* adlı yapıtlarını içine alır ve 1532-1538 yılları ile 1539 yılı olaylarını kapsar. Bu bölümler düzyazı *Gazavat*'tan daha ayrıntılıdır. Aynı vezinde oldukları için, giriş kısımları çıkarılarak, manzum *Gazavatname*'ye alınmışlardır. 1540 olaylarını anlatan dördüncü bölüm, yine düzyazı *Gazavatname*'yi izler.

¹⁴ Aldo Gallotta, *Le Gazavât di Hayreddin Barbarossa*, Studi Magrebini III, Napoli 1970, s. 79-160.

¹⁵ Necip Âsım, "Gazavat-ı Hayreddin Paşa", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, I, İstanbul, 1327 (1911), s. 233-238.

3- Düzyazı *Gazavatname*'nin bir ikinci bölümü vardır. Tek yazması Bibliothèque Nationale'dedir (Suppl. turc 1186). Yazarı yine Seyyid Murad (Muradi)'dir. 1546'da, Barbaros'un ölümünden birkaç ay sonra yazılmıştır. Blochet, Babinger ve Yurdaydın bu ikinci bölümü *Gazavatname*'nin başka bir nüshası sanmışlardır. *Gazavatname*'nin İspanyolca çevirisinin yazmasındaki bir notta bir ikinci bölümün varlığından söz edilir. Bu yapıt üzerinde başka hiç bir kayıt yoktur.

4- Düzyazı *Gazavatname*'nin bilinen nüshaları şunlardır:

- 1- Viyana, Nationalbibliothek, No. 1004
- 2- Viyana, Nationalbibliothek, No. 1005
- 3- Roma, Vatikan, Barberiniano Orientale No. 127
- 4- Londra, British Museum, Türkçe Yazmalar, No. 2798
- 5- Kahire, Dar al-Kutub, No. 34/8830
- 6- Paris, Bibliothèque Nationale, suppl. turc No. 1186
- 7- Madrid, Escorial, No. 1663
- 8- Paris, Bibliothèque Nationale, suppl. turc No. 514
- 9- İstanbul, Ün. Küt. T.Y. No. 2639
- 10- İstanbul, Ün. Küt. T.Y. No. 2490
- 11- İstanbul, Ün. Küt. T.Y. No. 94
- 12- İstanbul, Ün. Küt. T.Y. No. 2459
- 13- Berlin, Staatsbibliothek, or. quart 1751.

Bunlardan no. 6, yukarıda gördüğümüz gibi, düzyazı *Gazavatname*'nin ikinci bölümüdür. Von Hammer'in daha iyi bir nüsha sandığı no. 2 asıl *Gazavatname*'den yapılmış bir özettir ve Seyyid Murad'ın değildir. Von Hammer 1 ve 3 No.'lu yazmaları aynı yapıt sanmış ve bunların aslî *Gazavatname* olduğunu ileri sürmüştü. Oysa bunlar iki ayrı yapıttır. L. Forrer, *Gazavatname*'nin iki redaksiyonu olduğunu düşünerek 1,8,9 ve 10 No.'lu yazmaları birinci redaksiyon, 3, 11, 12 ve 4 No.'lu yazmaların ikinci redaksiyon olacağını ileri sürmüştür. Hüseyin Yurdaydın iki ayrı redaksiyon tezini kabul etmiş ve iki grup yazma arasındaki farkları yazıcıların yaptıkları değişikliklere yormuştur. Gerçekte ise ne iki ayrı redaksiyon ne de yazıcıların yaptığı değişiklikler söz konusudur. *Gazavat*'ın bir tek redaksiyonu vardır. Bu da L. Forrer'in ikinci redaksiyon dediği nüshalardır ki bunlara Escorial (7) ve Kahire (5) nüshalarını da eklemek gerekir.

Forrer'in birinci redaksiyon adı altında topladığı nüshalar ise Seyyid Murad'ın *Gazavatname*'sinden başka bir yapıttır ki bunlara Dr. Aldo Gallot-

ta Sözde-Seyyid Murad (Pseudo-Seyyid Murad) adını veriyor. Dr. Gallotta bütün yazmaları inceledikten sonra görüyor ki "Sözde-Seyyid Murad" grubu yazmalarında metnin yarısı asıl *Gazavatname*'den toplanmış öbür yarısı ise büsbütün başka malzemeden meydana gelmiştir. Sonu da çok farklıdır. Ayrıca iki yapıtın dili ve üslubu farklıdır. İkinci yapıtın bilinmeyen yazarının *Gazavatname*'nin giriş kısmını olduğu gibi alması, burada "telif-i Seyyid Murad" ibaresini gören araştırmacıları yanıltmıştır.

- 5- Asıl *Gazavatname*'nin en eski nüshaları tarihsizdir. Ne var ki elimizdeki ipuçlarından Vatikan nüshasının 1566, Escorial nüshasının 1578 yıllarından önce ve Kahire nüshasının da XVI. yüzyılda istinsah edilmiş olduklarını kesin olarak tespit edebiliyoruz. British Museum nüshası 1642, İstanbul Ün. Küt. T.Y. 2559 ise 1664'te yazılmışlardır. Bunlardan sonra 1781 tarihli İstanbul Ün. Küt. T.Y. 94 ile 1807 tarihli Berlin nüshaları gelir.
- 6- Düzyazı *Gazavat-ı Hayreddin Paşa*'nın en doğru metni Escorial ve Vatikan nüshaları esas alınarak ve yukarıdaki nüshalardan yararlanılarak meydana getirilebilir.
- 7- *Gazavatname* çevirilerinin en eskisi İspanyolcasıdır. Filip II'nin sekreteri Luis Alçamon bu çeviriyi 1578 yılında, tutsak bir Türk'ün yardımı ile yapmıştır. Yayımlanmamış olan bu çevirinin yazma aslı Palermo Belediye Kitaplığındadır. E. Pelaez'in bu İspanyolca metinden yaptığı İtalyanca çeviri 1887'de basılmıştır¹⁶. Fransız şarkiyatçısı Venture de Paradis 1788-1790 yıllarında Cezayir'de iken orada Barbaros'un gazalarını anlatan Arapça bir kitap bulmuş ve bunu Fransızcaya çevirmiştir. Kırk-elli yıl yazma halinde kalan bu çeviri 1837'de iki cilt olarak yayımlanmıştı¹⁷. Yapıtı yayımlayanlar bu kitabı adı bilinmeyen bir XVI. yüzyıl Arap tarihçisinin orijinal eseri sanmışlardır. Oysa, bu yapıtın Türkçe *Gazavatname*'nin Arapça çevirisi olduğu anlaşıldıktan başka, Cezayir ve Tunus kitaphıklarında ve Bibliothèque Nationale'de başka nüshalarına rastlanmış ve Fransızca çevirinin de çok yanlış ve eksik olduğu anlaşılmıştır.
- 8- Son yüzyıl içinde Avrupa'da Barbaros Hayreddin Paşa üzerine yazılan kitapların çoğu bu Arapça nüshanın yanlış ve eksik çevirisine dayanır. Bunların en yenisi E. Bradford'un 1968'de yayımladığı *Sultan'ın*

¹⁶ E. Pelaez, *La vita e la storia di Ariadeno Barbarossa*, Palermo 1887.

¹⁷ R. Sang ve F. Denis (yay.) *Fondation de la Régence d'Alger. Histoire des Barberousse*, 2 cilt, Paris 1837

Amirali adlı biyografisidir ki sadece dolaylı kaynaklardan yararlanmıştır¹⁸.

Son söz olarak Dr. Aldo Gallotta'yı bu başarılı araştırmasından dolayı yürekten kutlamak isterim.

Not: 1956 yazında *Gazavatname*'nin Vatikan nüshasını incelemiştim. Okurlara en doğru nüshalardan biri üzerinde bir fikir vermek için o zaman aldığım tıpkıbasımları bu yazıya ekliyorum. *Gazavatname*'nin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki yazmaları üzerinde hazırladığı bir araştırma ile metnin çevriyazısını 1966-67 ders yılında bir öğrencim mezuniyet tezi olarak hazırlamıştı. Tez Üniversite kütüphanesindedir.

¹⁸ E. Bradford, *The Sultan's Admiral. The Life of Barbarossa*, New York, 1968.

